Posudek vedoucí práce na diplomovou práci

Název práce: **Screening symptomů sociálních a emočních obtíží prostřednictvím české verze Brief Infant-Toddler Social Emotional Assesment (BITSEA): pilotní ověření na české populaci**

Autorka: Bc. Kristýna Hrdá

PŘÍNOSNOST TÉMATU

Téma diplomové práce považuji za velmi důležité. Existuje řada vědeckých důkazů o tom, že včasné odhalení patologie v dětském vývoji a zahájení potřebné intervence cílené na redukci symptomů je klíčové pro lepší prognózu. Screeningové metody, které se snaží diskriminovat tyto závažnější vývojové obtíže dětí jsou proto velmi důležitými nástroji v klinické i poradenské praxi. Autorka ve své práci podrobně představuje dotazník BITSEA zaměřený na odhalení obtíží v sociálně emoční oblasti a v chování u dětí v batolecím věku. Vzhledem k tomu, že doposud neexistovala česká verze dotazníku, dá se předpokládat, že není odborníky využíván. Překlad a pilotní ověření BITSEA tak může být prvním krokem k tomu, aby i tato metoda mohla být odborníky či rodiči používána a vedla k pomoci dětem, které ji potřebují.

CÍL PRÁCE

Jak vyplývá z názvu, cílem práce je pilotní ověření českého překladu dotazníku BITSEA na české populaci, screening sociálních a emočních obtíží u dětí v batolecím věku. Dotazník je používán v několika jazykových překladech, ale český překlad zatím k dispozici pro klinické využití nebyl. Autorka si proto kladla za cíl dotazník BITSEA přeložit a českou verzi pilotně ověřit. Tento záměr je nepochybně velmi užitečný, ale obávám se, že nebyl zcela naplněn. V abstraktu je uvedeno: *„Hlavním cílem práce je pak kromě překladu zjistit, jaká je vnitřní konzistence jednotlivých škál a zda dokáže český překlad dotazníku odlišit děti s podezřením na obtíže od dětí s předpokladem normálního vývoj“.* Autorka nepochybně udělala velký kus práce, ale domnívám se, že metodologické chyby v procesu překladu, stejně jako nízký vzorek respondentů v klinické populaci způsobily, že nebylo možné cíle práce, tak jak jsou uvedeny v názvu práce, naplnit. V diskusi autorka uvádí: „*Hlavním záměrem výzkumného projektu bylo především představení a překlad tohoto dotazníku spolu s jeho pilotním ověřením na české populaci*.“ Domnívám se, že představení dotazníku není možné považovat za relevantní cíl výzkumu DP, ačkoliv je právě tomuto představení v diplomové práci věnován velký prostor a tento cíl bychom mohli považovat jednoznačně za naplněný.

FORMÁLNÍ STRÁNKA

Co se týká rozsahu, práce je přiměřeně obsáhlá. Seznam literatury je dostatečný, zahrnuje tuzemské i zahraniční zdroje. Ačkoliv jsou v textu prezentovány zajímavé výsledky některých novějších studií, <u>překvapující jsou literární zdroje výrazně staršího data (70. a 80. léta 20. století). Mohla by autorka vysvětlit důvod, proč se rozhodla použít právě tyto starší zdroje a nikoliv recentnější výzkumné studie a teorie ?</u>

V práci shledávám větší množství gramatických chyb (interpunkce, řadové číslovky, na což byla autorka během konzultací upozorněna; v úvodu: „. nástroje, které v **č**esku dostupné nejsou“), stylistických nepřesností a překlepů (např. nesprávně uvedené jméno „…*Bolwlbyho*“ – str. 11). Tyto nedostatky jsou při čtení práce rušivé a celkově snižují kvalitu odvedené práce i odbornost textu.

Ocenila bych také sjednocení v uvádění jmen autorů – někde autorka uvádí celé jméno (např. Paul Ekman, Margaret Mahlerová), jinde je jméno uvedeno v jiném formátu (např. Ch. Darwin, J. Bowlby…), někdy autorka používá přechylování (Mahlerová), jindy nikoliv (Mahler).

Zaznamenávám také chyby v citacích – chybějící primární zdroje, nedostatečné odkazování na autory a zdroje (např. na str. 32 nelze považovat za dostatečnou citaci uvedení, že: „*Dotazník ITSEA je od*

stejných autorek, jako v případě BITSEA…“, u některých popisovaných metod (kapitola 3) zcela chybí uvedení autora (např. M-CHAT, CARS, SCQ.)

TEORETICKÁ ČÁST obsahuje 4 hlavní kapitoly vztahující se k tématu DP. V první kapitole autorka nejprve prezentuje různá teoretická východiska a přístupy vztahující se k sociálně emočním dovednostem. Autorka vychází hlavně z popisu teorií Thomanna a Cartera (2008), postrádám zde širší odbornou rešerši a odkazy k primárním zdrojům (např. když je odkazováno na Vygotského zónu proximálního vývoje nebo na Bowlbyho teorii attachmentu). V další části této kapitoly autorka vychází z poznatků vývojové psychologie a zaměřuje se na popis vývoje sociálně emočních dovedností u dětí v období novorozeneckém, kojeneckém a batolecím.
Druhá kapitola čtenáři blíže specifikuje mentální, neurovývojové a behaviorální poruchy dětí a dospívajících. Ačkoliv některé diagnózy se vyskytují u dětí staršího věku, autorka se snaží akcentovat v dané oblasti právě ty diagnózy, které se mohou objevovat u dětí v batolecím období a které by mohl dotazník BITSEA pomoct odhalit. Vychází zde především z diagnostického manuálu ICD 11, jehož český překlad je připravován. Na tomto místě si dovolím otázku, proč se autorka rozhodla uvádět také diagnózy, jejichž výskyt u dětí v kojeneckém či batolecím období nepředpokládáme (např. disociální poruchy) nebo naopak jsou součástí běžného vývoje ve sledovaném období (např. u dětí v batolecím věku se separační úzkostí nehovoříme o separační úzkostné poruše; období vzdoru nebudeme klasifikovat jako klinickou diagnózu porucha opozičního vzdoru).
Třetí kapitola je věnována podrobnějšímu přehledu diagnostických a screeningových metod, které jsou používány pro odhalení symptomů psychopatologie u dětí v raném věku. V úvodu této kapitoly se autorka zamýšlí nad faktory, které mohou ovlivňovat průběh diagnostického či screeningového vyšetření a využívání různých metod. Zde oceňuji kritické uvažování a také pohled na danou problematiku z širšího kontextu. Při přehledu jednotlivých metod autorka metody detailně popisuje včetně psychometrických vlastností, ale ocenila bych, kdyby zde bylo také uvedeno, zda existuje česká verze dotazníku a dá se tedy předpokládat, že je používán i v českém prostředí (u některých metod se tato informace vyskytuje, u jiných chybí).
Poslední kapitola je zaměřena na detailní popisu dotazníku BITSEA včetně psychometrických vlastností a možného klinického využití. Ačkoliv je na místě podrobné seznámení s metodou, se kterou autorka dále pracuje ve své výzkumné studii, tato kapitola působí jako kompilace informací převážně z jednoho hlavního zdroje: Briggs-Gowan & Carter, 2006.

EMPIRICKÁ ČÁST

Výzkumná část diplomové práce je zaměřena na pilotní adaptaci screeningového dotazníku Brief Infant-Toddler Social and Emmotional Assessment. Hlavním cílem výzkumu je kromě samotného překladu i pilotní ověření české verze BITSEA v podobě jeho schopnosti rozlišit jedince s potenciálními obtížemi a bez obtíží v rámci porovnávání klinické a srovnávací skupiny. Jak je zmíněno výše, autorčin výzkumný záměr bylo ověření, zda česká verze dotazníku dokáže diskriminovat děti s podezřením na závažnější vývojové obtíže, z toho vychází také definované hypotézy. Celkem se studie účastnilo 60 respondentů, z toho 45 ze srovnávací skupiny, klinická skupina se pak skládá celkem z 15 dětí. Z celého souboru je 27 chlapců a 32 dívek. Autorka sice reflektuje nedostatečně velký vzorek klinické populace dětí, ale data jsou přesto vyhodnocena a interpretována. Moje otázka na tomto místě tedy zní, zda lze zobecnit závěry vztahující se ke klinické populaci dětí při n=15?. Jestliže hypotézy nebyly potvrzeny a srovnání skupiny dětí s předpokládaným standardním vývojem a klinickou populací dětí neukázalo rozdíly, jak lze v praxi s dotazníkem pracovat, aby bylo zjevné, že dokáže dobře diskriminovat závažnější vývojové obtíže? Lze ve vědecké práci a ve výzkumu předpokládat, jak by vypadaly výsledku testování za jiných podmínek? („*I v souvislosti se zmíněnými velikostmi efektu lze předpokládat, že s větším vzorem by byly výsledky testování hypotéz signifikantní*.“).

Také v procesu překladu, což je dalším z cílů výzkumné části, shledávám poměrně zásadní nedostatky. Překlad položek v dotazníku autorka konzultovala s různými odborníky a následně tuto verzi distribuovala mezi respondenty. Byl proveden zpětný překlad? Zdá se mi zvláštní, že nejprve byl překlad dotazníku distribuován a až následně bylo provedeno interview s některými respondenty pro účely kvalitativní analýzy položek. Byl dotazník na základě rozhovorů nějak dále upravován? Autorka ve své práci tuto skutečnost částečně reflektuje, když uvádí: „*Zároveň mohou hrát roli i špatné formulace položek dotazníku, které kvůli tomu respondent pochopí jinak, než bylo zamýšleno, a tím jsou výsledky zkresleny*."

Ačkoliv se jedná o pilotní výzkum, vzorek dětí z klinické populace je nízký, aby bylo možno odvozovat statisticky významné závěry a výsledky zobecnit. Domnívám se, že tato skutečnost je jedna ze zásadních limitů práce. Autorka si kladla za cíl pilotně ověřit psychometrické vlastnosti dotazníku BITSEA a jeho schopnost screeningově odhalit děti s rizikem narušeného vývoje od běžně se vyvíjejících dětí. Z mého pohledu tento záměr nemohl být naplněn právě pro nedostatečný vzorek. Občas se autorka odkazuje na to, že se jedná pouze o pilotní projekt, ale zároveň má ambice zpracovávat výsledky bez ohledu na nedostatečný počet respondentů, proto výsledky nelze považovat za spolehlivé a je nutné výzkum opakovat za jiných podmínek, jak autorka správně reflektuje v diskusi.

DISKUSE

V první části diskuse autorka shrnuje klíčové informace z literárně přehledové části, opakuje zde základní cíle svého výzkumu. Za nejvýznamnější limit práce autorka zmiňuje malý vzorek respondentů z klinické populace, ale argumentuje, že „…*lze považovat vzorek k těmto účelům za dostačující, ale rozhodně ne ideální. S ohledem na výsledky zahraničních studií můžeme následně s jistou dávkou reflexe a kritického uvažování interpretovat výsledky zkoumání*.". Domnívám se, že tato formulace není v odborné práci adekvátní. Co konkrétně znamená výsledky interpretovat s jistou dávkou kritického uvažování a reflexe? Jak by vypadal „ideální" vzorek?

Následně se v diskusi autorka věnuje převážně nastínění možností dalšího výzkumu zaměřeného na ověření psychometrických vlastností dotazníku a jeho standardizaci. Postrádám zde výraznější reflexi vlastního výzkumu, důkladnější zamyšlení nad konkrétními faktory, které mohly výsledky výzkumu ovlivnit, nad limity práce. Jsou-li tyto informace v diskusi zmíněny, pak spíš na obecné úrovni popisující, jak by teoreticky mohlo být postupováno jinak. Je mi líto, že některé ve výzkumu samozřejmé postupy (např. „Čím lépe jsou formulovány položky, tím lépe vystižen je konstrukt, který dotazník má měřit") nebyly v diplomové práci uplatňovány, což mohlo zásadním způsobem ovlivnit výsledky celé práce.

CELKOVĚ

Téma a definovaný cíl diplomové práce považuji pro praxi a praktickou využitelnost velmi přínosný. Překlad a pilotní ověření dotazníku, který dokáže diskriminovat závažnější vývojové problémy batolat v sociálně emoční oblasti a v chování, má velký potenciál pro klinické i poradenské využití. Navzdory tomuto širokému potenciálu musím nerada konstatovat, že cíl práce nebyl zcela naplněn. Domnívám se, že práce pouze částečně splňuje požadavky kladené na tento typ odborné práce. Věřím, že v rámci obhajoby bude autorka schopna zodpovědět zásadní otázky, které jsou uvedeny výše.

I navzdory výše uvedeným nedostatkům a připomínkám předloženou práci doporučuji k obhajobě a hodnotím dobře.

Otázky, podněty k obhajobě:

V diplomové práci shledávám výraznější nedostatky, které jsou detailněji popsány výše. Zásadní otázky jsou v textu podtrženy a prosím, aby se jim autorka v rámci obhajoby podrobněji věnovala.

V Praze 10.08.2022

Mgr. Veronika Šporclová, Ph.D.
Katedra psychologie FF UK